

Zdzisława Kobylińska

"Zatroskany o człowieka i świat.
Nauczanie etyczno-społeczne Jana
Pawła II. Wybrane zagadnienia", red.
Henryk Skorowski, Krosno 2005 :
[recenzja]

Seminare. Poszukiwania naukowe 23, 505-508

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

obrażeniom. Aby był zdrowy i silny moralnie, musi w swoich podstawowych podmiotach, jakimi są osoba ludzka i rodzina, dokonywać ciągłej odnowy i powracania do pierwszych zobowiązań i podstawowych wartości. Silna i zdrowa moralnie wspólnota narodowa może z powodzeniem i bez kompleksów tworzyć większy organizm i strukturę, jaką jest Europa, w nowym jej kształcie, jakim jest projekt Unii Europejskiej.

Czwarta, najbardziej rozbudowana część opracowania odnosi się do zagadnień życia społecznego. Początek tej pokazniej części stanowi analiza korelacji zachodzącej między postulatem budowania ładu społecznego a ładem moralnym, na przykładzie dokonania ruchu społecznego powstałego w Polsce opartego na zasadzie solidarności międzyludzkiej. Zobowiązującą perspektywą realizacji ładu moralnego w życiu społecznym jest stosowanie w życiu tzw. *miłości społecznej*. To zagadnienie, pochodzące w prostej linii od ewangelicznego przykazania miłości, znajduje swoją kontynuację w praktycznym kierowaniu się w indywidualnym postępowaniu solidarnością oraz w respektowaniu praw człowieka, będących potwierdzeniem jego godności. Godność ta, jest podstawową wartością życia przyjmowanego jako *dar* i zobowiązanie do szacunku dla życia jako elementu przedłużenia w bytowaniu człowieka istnienia Bożego. Ta Boża obecność zobowiązuje każdego dojrzałego chrześcijanina do tworzenia *cywilizacji miłości*: najpierw we własnym sumieniu, a następnie w najbliższym otoczeniu i społeczności, w której się realizuje jako osoba. W tym kontekście zawsze będziemy dostrzegać prymat osoby nad rzeczą, etyki nad techniką, *być* nad *mieć*, a także prymatu miłosierdzia nad sprawiedliwością. Jednak nie dokonamy tego nigdy bez poprawnie rozumianego korzystania z wolności. W tym miejscu wolność jest rozpatrywana jako prawo i etyczny obowiązek człowieka. Niewłaściwe rozumienie korzystania z praw moralnych wynikających z godności ludzkiej prowadzi do utwierdzania chaosu, co jest częstym powodem konfliktów między ludźmi, kulturami, społecznościami i państwami. Zapobiegać tym konfliktom może w skuteczny sposób rozpowszechnianie w życiu idei i zasady kierowania się *miłością miłosierną*. Musi to być jednak zasada ciągle pogłębianą, poznawaną, doświadczaną i wówczas wprowadzaną w życie. Tylko taki kierunek może przynieść pokój w płaszczyźnie politycznej, ekonomicznej i może być nośnikiem chrześcijańskiej kultury. Z kolei kultura przepelniona Ewangelią może być skutecznym narzędziem Nowej Ewangelizacji, dzięki której świat jest przemieniany od wewnątrz, tzn. od ludzkich sumień, w których Bóg najpełniej przemawia do człowieka.

W omawianej pozycji wydawniczej, zamiast tradycyjnego zakończenia, znajdujemy *refleksję o papieżu zatroskanym*. Chcąc dowiedzieć się co było przedmiotem ciągłej troski Papieża Polaka, trzeba wciąż na nowo poznawać treść oraz wsłuchiwać się w głos jego nauczania. Usłyszymy wówczas słowa pełne zdecydowanej troski o nas, o naszych najbliższych, o małżeństwa, rodziny, wspólnoty, narody i państwa. Jan Paweł II był faktycznie zatroskanym apostołem przełomu wieków, czyli ciągle wrażliwym ojcem i doradcą, współczesnym prorokiem zainteresowanym budowaniem i zwycięstwem dobra, miłości, sprawiedliwości i pokoju w świecie oraz w konkretnym człowieku, aby potrafił z piękne wartości zinternalizować i przenieść ze sobą do wieczności. O tym przypomina nam i z pewnością będzie przypominać innym omawiane opracowanie.

ks. Mariusz Chamarczuk SDB

Salezjański Ośrodek Dokumentacji Duszpasterstwa, Sztokholm

Zatroskany o człowieka i świat. Nauczanie etyczno-społeczne Jana Pawła II. Wybrane zagadnienia, praca zbior. pod red. ks. Henryka Skorowskiego, Krosnińska Oficyna Wydawnicza, Krosno 2005, ss. 623.

Rok 2005, a więc rok śmierci wielkiego Polaka, Pasterza Głowy Kościoła powszechnego i nieustrzonego Świadka Prawdy, Jana Pawła II niewątpliwie skłania wiele środowisk akademickich,

badaczy, naukowców, wszystkich tych, którym myśl Jana Pawła II była szczególnie cenna i bliska, do pochylenia się nad nauką Ojca Świętego, nie tylko po to, aby dokonać jej syntezy, ale także po to, aby w tym szczególnym czasie smutku po Jego odejściu, złożyć Mu swoisty hołd i zapewnić o pamięci, także w znaczeniu intelektualnym. Oczywiście na temat nauki Jana Pawła II pojawiło się wiele różnych opracowań, omówień i tekstów, jednakże wydaje się, że mimo to istnieje wciąż wewnętrzny imperatyw wielu autorów, aby wnieść swój własny, często jakże osobisty wkład w interpretację i analizę zagadnień podejmowanych przez Ojca Świętego w okresie swojego wyjątkowo długiego i owocnego pontyfikatu, który pod względem czasu trwania, był drugim po pontyfikacie Piusa IX. Spuścizna tego okresu jest więc naprawdę imponująca, gdyż papież Jan Paweł II przez prawie 27 lat nieustannie nauczał, pisał i publikował. Nie ma więc obawy, że zabraknie treści do coraz to nowych analiz, komentarzy czy kompendiów wiedzy na temat nauczania Jana Pawła II, na temat tego, jak powiedział Benedykt XVI w wyjątkowym wywiadzie udzielonym TV polskiej, „przebogatego skarbu” i „autentycznej interpretacji Soboru Watykańskiego II”. Wydaje się raczej, że w przyszłości *opera omnia* tego pontyfikatu domagać się będą dalszej pogłębionej refleksji nad problematyką teologiczno-społeczno-antropologiczno-etyczną podjętą przez Papieża i upowszechniania jej w Kościele, co papież Benedykt XVI postrzega jako jeden z celów swojego pontyfikatu, ważniejszy nawet niż praca nad nowymi dokumentami, co podkreślił we wspomnianym wywiadzie telewizyjnym z 16 października 2005 r.

Warto w tym miejscu przypomnieć i przytoczyć kilka zestawień odzwierciedlających wieloaspektowe patrymonium Jana Pawła II. Papież między innymi pozostawił 14 niezwykle ważnych tekstów doktrynalno-pastoralnych – encyklik będących jądrem Jego nauczania, w których dał wkład doktrynalnego dziedzictwa swojego pontyfikatu. Przygotował także 10 konstytucji. Następnie wydał szereg adhortacji, które miały ogromny wpływ na kształtowanie się życia Kościoła: *Christifideles laici*, *Ecclesia in Europa* czy *Ecclesia in Africa*. Duże znaczenie posiadają też listy apostołskie pozostawione przez papieża, jak choćby *Do młodych*, *Do kobiet*, *Do dzieci*, *Do chorych*, na przygotowanie do Roku Jubileuszowego *Tertio millennio adveniente*, czy też na początek nowego wieku *Tertio millennio ineunte*, jak również *motu proprio*. Trzeba też pamiętać o obszernym nauczaniu zawartym w przemówieniach papieskich wygłoszonych podczas stu kilkudziesięciu podróży zagranicznych do krajów Europy, Azji, obydwu Ameryk, Australii i Afryki, pielgrzymek wewnątrz Włoch, o przemówieniach wygłoszonych podczas śródowych audiencji generalnych, jak również wydawanych na początek roku *Listach o pokoju*. Niezwykle miejsce zajmuje z całą pewnością Jego twórczość, którą można nazwać „osobistą”, obejmująca teksty pisane prozą o tematyce biograficzno-wspomnieniowym, a także jeden utwór poetycki *Tryptyk rzymski*.

Nie pozostawia więc wątpliwości, że teolodzy, filozofowie, przedstawiciele różnych nauk humanistycznych nadal będą badać to Wielkie Dziedzictwo, aby dać wyraz swej osobistej potrzebie zgłębiania myśli Jana Pawła II i przybliżyć ją możliwie najszerszemu gronu czytelników pragnących zapoznać się bardziej systematycznie z nauką Papieża. Taką książką, imponującą w swych rozmiarach, bo liczącą ponad 600 stron jest pozycja *Zatroskany i o człowieka i świat*, która ukazała się pod redakcją wybitnego specjalisty w zakresie socjologii, chrześcijańskich nauk społecznych i etyki społecznej ks. prof. dra hab. Henryka Skorowskiego, prorektora Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Ten znany polski badacz i ekspert problematyki etyczno-społecznej Kościoła, przygotowując to znakomite kompendium, przyczynił się do obogacenia oferty na rodzimym rynku wydawniczym, właśnie z zakresu nauczania etyczno-społecznego Jana Pawła II, i aczkolwiek, jak wskazuje podtytuł, są to tylko *Wybrane zagadnienia*, to jednak nie umniejsza to w niczym wartości tej cennej pozycji. Trzeba też docenić fakt, iż 24 autorów rozsianych po wielu ośrodkach akademickich w Polsce otrzymało szansę przedstawienia fragmentu swojego dorobku na temat Jana Pawła II w jednym dziele, które ma szansę trafić do szerokiego kręgu odbiorców. Książka ta bowiem ma wielu adresatów. Z dużym powodzeniem mogą korzystać z niej teolodzy, antropolodzy, etycy, socjologowie, ci którzy wykładają te i pokrewne dyscypliny na szczeblu akademickim, jak również i katecheci szkół średnich, studenci, uczniowie. Z pewnością chętnie sięgną po tę książ-

kę także i duszpasterze, animatorzy, moderatorzy, politycy, samorządowcy, jak i wszyscy którym nauczanie Jana Pawła jest bliskie i drogie lub też są dopiero na początku drogi i chcą zapoznać się w sposób systematyczny i uporządkowany z tymże, jakże cennym dorobkiem intelektualnym papieża – Polaka.

Książka podzielona jest na cztery działy: *Człowiek, Małżeństwo i rodzina, Naród i Życie społeczne*. Jak pisze we *Wstępie* ks. Henryk Skorowski: *Taka logika układu pracy wynika z logiki myśli papieża. Dla Jana Pawła II podstawową kwestią w jego nauczaniu jest bowiem sama wizja i koncepcja człowieka. To na niej opiera się i zasadza całość nauczania w innych kwestiach szeroko rozumianego życia społecznego. Stąd ważność pytania o najgłębszą prawdę o człowieku. [...] Z kolei z prawdy o człowieku wynika prawda o jakości życia małżeńsko-rodzinnego, narodowego i wielu innych kwestii społecznych stanowiących kontekst życia człowieka*. W pierwszym rozdziale poświęconym koncepcji człowieka, będącym próbą podjęcia najważniejszych wątków antropologicznych nauczania Papieża, pojawiają się takie zagadnienia, jak: personalistyczna koncepcja człowieka (ks. Henryk Skorowski), rozumienie godności człowieka (ks. Janusz Tokarczyk, ks. Cezary Liwiński), sumienie (ks. Marcin Nowicki), wstydlivość (ks. Jarosław Klusak), czy cierpienie (Zdzisława Kobylińska). Ten zarys problematyki antropologicznej jest fundamentalny, stanowi bowiem punkt wyjścia wszystkich innych rozważań. Trudno bowiem wyobrazić sobie szczegółowe rozwiązania wielu kwestii etyczno-społecznych bez jasno i wyraźnie zarysowanej wizji człowieka. Od koncepcji osoby ludzkiej, jaką się ma w punkcie podjętych rozważań, zależą partykularne rozstrzygnięcia najważniejszych spraw, dotyczące współczesnego człowieka. Bez odpowiedzi na pytanie „kim jest człowiek?” nie zrozumie się ani imperatywów moralnych, ani zasad życia małżeńsko-rodzinnego, czy też społecznego. Rozdział pierwszy daje taką odpowiedź, która z kolei otwiera drogę do pogłębienia refleksji nad najważniejszymi zagadnieniami koncentrującymi się wokół problematyki małżeństwa i rodziny. W tym rozdziale autorzy zgłębiają takie tematy, jak: nierozzerwalność małżeństwa (ks. Przemysław Pawelski), godność ciała (Michał Rychert), współczesne zagrożenia rodziny (ks. Henryk Kołodziejczyk), wychowanie moralne młodzieży (ks. Dariusz Matuszyński), czy też program odnowy moralnej młodzieży polskiej (ks. Jacek Żurawski). Małżeństwo i rodzina jawi się w nauczaniu Jana Pawła II nie tylko jako wspólnota biologiczna lub kulturowa, ale jako podstawowa wspólnota etyczna i religijna, co implikuje jej zadania i cele polegające między innymi na zrodzeniu i wychowaniu potomstwa, dążeniu do rozwoju wszystkich członków tej wspólnoty, czy uspołecznieniu człowieka.

Kolejny rozdział został poświęcony szerokiemu zagadnieniu narodu. Temat ten pozostaje wciąż ważki i aktualny zwłaszcza w Europie, gdy w kontekście procesu jednoczenia się Starego Kontynentu w jeden organizm, wciąż otwarte jest pytanie o tożsamość narodu i jego szeroko rozumianą autonomię. W tej części książki można zapoznać się z takimi problemami jak teologia narodu (ks. Henryk Skorowski), odnowa moralna narodu (ks. Mariusz Chamarczuk), miejsce narodu we wspólnotach państw (ks. Grzegorz Jędraszak), czy też dowiedzieć się jak przedstawia się postać Jana Pawła II w polonijnych podręcznikach do kształcenia literacko-kulturalnego (Wojciech Pelczar).

Ostatni rozdział książki *Życie społeczne* stanowi wieloaspektowe omówienie różnych przejawów rzeczywistości społecznej człowieka, w której prymat powinna stanowić osoba ludzka, co Jan Paweł II mocno podkreśla w swoim nauczaniu i na co autorzy tego rozdziału wielokrotnie wskazują, akcentując konieczność tworzenia takiego życia społecznego, które byłoby „skrojone” na miarę wielkości człowieka, na miarę jego bycia „inaczej i wyżej” niż wszystkie inne byty. Znakomicie ujmują to poszczególne artykuły tego rozdziału. Ksiądz Edmund Robek zarysowuje koncepcję rozumienia ładu społecznego i moralnego, jaki wylania się z papieskiego przesłania. Ksiądz Henryk Skorowski, a także w komplementarnym artykule ks. Leszek Śpiewak, przybliżają czytelnikom jakże ważną zasadę życia społecznego, jaką jest zasada solidarności, która z ontycznego, jurydycznego i etycznego punktu widzenia jest nie do przecenienia w relacjach indywidualnych, wspólnotowych i międzynarodowych. Ten sam autor ks. Henryk Skorowski, znawca problematyki praw człowieka, daje również ich zarys i przegląd, który wylania się z papieskiego nauczania. Na temat współczesnych zagrożeń prawa do życia pisze Weronika Zaremba, dostrzegając pilną potrzebą

kontynuacji dyskusji na takie istotne problemy, jak zabijanie dzieci nienarodzonych czy eutanazja, będące przejawem, używając terminu Jana Pawła II, „cywilizacji śmierci”. Obok tego tematu pojawia się jednak i zagadnienie „cywilizacji miłości” jako przyszłości świata, przybliżone przez ks. Tadeusza Strońskiego, w nią przecież wpisuje się odnowa moralna jako element procesu ewangelizacji w przepowiadaniu ludów Afryki, co zauważa kolejny autor ks. Marek Barański, jak i konieczność nowej ewangelizacji wobec zagrożeń moralnych współczesnego świata, co znów mocno akcentuje w swym tekście ks. Włodzimierz Kruczkowski. Takim zagrożeniem jest chociażby kryzys wartości moralnych i widmo współczesnej wojny, podkreślone przez autora ks. Krzysztofa Niegowskiego. Były one źródłem ogromnego niepokoju Jana Pawła II – orędownika pokoju, który niósł jego orędzie choćby w corocznych *Listach o pokoju* wydawanych z początkiem każdego roku. W tym kontekście pojawia się jakże korespondujący z tymi zagrożeniami temat wolności jako prawa i obowiązku moralnego człowieka w ujęciu ks. Stanisława Ręblińskiego, a także analiza pojęcia miłości miłosiernej ks. Zygmunta Wolanina, bez których to wartości, jak stwierdza Jan Paweł II, życie społeczne nie mogłoby funkcjonować, a człowiek stałby się tylko jednym z elementów mechanizmu życia społecznego, a nie jego głównym podmiotem.

Ten przedstawiony katalog tematów oczywiście nie wyczerpuje całości problematyki etyczno-społecznej poruszanej przez Jana Pawła II, ale przecież jest niewątpliwie ważnym przyczynkiem do badań na tym polu, także jako punkt wyjścia własnych rozważań, przemyśleń i analiz czytelników, którzy sięgną po tę książkę. Wyłaniają się z niej bowiem nie tylko omówione szczegółowo problemy, lecz z jej lektury wyłania się także postać głównego Autora Jana Pawła II – Zatoskanego Papieża, jak pięknie pisze ks. Janusz Mierzwa, zatoskanego o świat, o człowieka i o wieczność... Obyśmy i my po lekturze tej książki byli nieco bardziej zatoskani o te wartości.

Zdzisława Kobylińska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

Ks. Janusz M a r i a ń s k i, *Kościół katolicki w Polsce a życie społeczne. Studium socjologiczno-pastoralne*, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „GAUDIUM”, Lublin 2005, ss. 353.

Problematyka analizowana w książce jest niejako kontynuacją wcześniejszych rozważań i pogłębionych badań autora. Książka Janusza Mariańskiego kwestią religijności zajmuje się bowiem od bardzo długiego okresu. To doświadczenie daje niezwykle cenną perspektywę badawczą i możliwość wnikliwego spojrzenia na zachodzące procesy. Dzięki temu czytelnicy mają szansę komplementarnego zapoznania się z tą niezwykle istotną dla człowieka sferą życia społecznego. Przypomnieć tu należy chociażby inne publikacje autora związane z kwestią religijności Polaków. Do najnowszych wydań należą m.in. *Kościół katolicki w społeczeństwie obywatelskim* (Lublin 1998), *Struktury grzechu w ocenie społecznego nauczania Kościoła* (Płock 1998), *Kryzys moralny czy transformacja wartości? Studium socjologiczne* (Lublin 2001), *Między sekularyzacją i ewangelizacją. Wartości moralne w świadomości młodzieży szkół średnich* (Lublin 2003), *Religijność społeczeństwa polskiego w perspektywie europejskiej. Próba syntezy socjologicznej* (Kraków 2004). Literatura ta jest doskonałym wprowadzeniem do analizy kwestii funkcjonowania Kościoła katolickiego w Polsce w relacji z życiem społecznym.

Ostatnie lata XX i początek XXI w. okazały się przełomowe dla społeczeństwa polskiego. Dotyczy to wielu wymiarów. Szczególnie istotne jest pojawienie się dynamicznych procesów dotyczących ewolucji wartości i norm. Autor zwraca uwagę, iż społeczeństwo „znajduje się w fazie zasadniczych zmian związanych z odchodzeniem od modelu społeczeństwa o monocentrycznym ładzie społecznym, a zmierza do modelu społeczeństwa o ładzie postmonocentrycznym (w przyszłości o